



Krzysztof Górski

**Związek między orzeczeniem  
o żądaniu głównym i ewentualnym.  
Uwagi na tle uchwały Sądu  
Najwyższego z 9 listopada 2021 r.,  
III CZP 70/20**

**[Relationship Between the Ruling on the Main and Alternative Claims. Observations against the background of the Supreme Court resolution of 9 November 2021, III CZP 70/20]**

**Abstract**

The study presents the theoretical and practical aspects of the legal interpretation of the Supreme Court's resolution of 9 November 2021, ref. III CZP 70/20. The resolution resolves a legal issue relating to the relationship between the rulings on the main claim and the claim raised as an alternative in a single judgment. The author presents the legal characteristics of the relationship between the main claim and the alternative claim. He then analyses the essence of the relationship between the adjudications of these claims contained in a single judgment. After illustrating the relevance and practical consequences of the resolution of 9 November 2021, the concept assuming that the adjudications contained in a single judgment have an integral relationship is presented, and an analysis of the consequences of this concept when it comes to the limits of the appeal and the manner in which the appellate court decides the case is presented.

**Keywords:** action in the alternative, limits of the appeal, relationship between adjudications, judgment, appeal.

**N**ie budzi wątpliwości praktyczna doniosłość każdej wypowiedzi Sądu Najwyższego dotyczącej powództwa z żądaniem ewentualnym. Ta powszechna w praktyce instytucja nie została bowiem uregulowana w kodeksie postępowania cywilnego, mimo postulatów formułowanych jeszcze w trakcie prac nad międzywojenną kodyfikacją postępowania cywilnego<sup>1</sup>. W efekcie tego zaniechania, wobec niewątpliwych potrzeb praktyki i przy braku sprzeciwu w nauce<sup>2</sup>, instytucja ta jest rozwijana przez orzecznictwo.

<sup>1</sup> Por. M. Fruchs, O dopuszczalność ewentualnego żądania pozwu w przyszłej polskiej procedurze cywilnej, „Głos Prawa”, 1927, nr 10–11, ss. 391–394.

<sup>2</sup> Por. np. A. Tyrlik, Instytucja żądania ewentualnego, MoP, 1995, nr 1, s. 7, H. Zadrożniak, Szczególna kumulacja roszczeń w procesie cywilnym, PiP, 2009, z. 1, s. 97.

Dotychczasowe wypowiedzi SN koncentrowały się przede wszystkim wokół zagadnień związanych z dopuszczalnością i zakresem zastosowania tej konstrukcji<sup>3</sup> czy też kwestii formalnych na etapie wniesienia pozwu<sup>4</sup>. Szereg istotnych problemów budzi jednak wciąż wątpliwości praktyczne.

W tym kontekście postrzegać należy znaczenie komentowanej uchwały SN z 9 listopada 2021<sup>5</sup>. Dotyka ona bowiem kwestii wzajemnej relacji prawnoprocesowej między rozstrzygnięciami o żądaniu głównym (wiodącym, zasadniczym) i ewentualnym (wtórnym, pomocniczym) oraz jej następstw prawnych na etapie postępowania apelacyjnego. Rozstrzygnięte przez Sąd Najwyższy zagadnienie odnosi się przede wszystkim do problemu posiadania przez powoda interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia oddalającego żądanie główne, w przypadku gdy w tym samym wyroku uwzględniono żądanie ewentualne. W uzasadnieniu poruszono jednak także ważki problem relacji prawnych między wydanym wskutek apelacji tej strony, reformatorskim wyrokiem sądu odwoławczego a (niezaskarżonym przez pozwanego) rozstrzygnięciem sądu pierwszej instancji, uwzględniającym żądanie ewentualne.

Uchwała odpowiada na pytanie prawne zadane na tle sporu zakończony w I instancji wyrokiem oddalającym żądanie – oznaczone przez dwójkę powodów jako główne. Uwzględniono jednak zarazem jedno ze zgłoszonych w pozwie żądań ewentualnych.

Wyrok w części uwzględniającej powództwo nie został zaskarżony przez pozwanego. Powód natomiast wniósł apelację od rozstrzygnięcia oddalającego żądanie główne i kolejne (oddalone w całości) żądania ewentualne, a także od wyroku oddalającego w części roszczenie o zapłatę kwoty, będące elementem ostatniego ze zgłoszonych żądań. Na tym tle sformułowano pytanie dotyczące dopuszczalności apelacji w części, w której oddalono żądanie główne.

Kanwą dla pytania prawnego była wątpliwość co do określenia skutków niezaskarżonego przez pozwanego orzeczenia o żądaniu ewentualnym. Zarysowano dwa stanowiska.

Pierwsze przyjmuje, że orzeczenie o żądaniu ewentualnym jako prawomocne powoduje, iż doszło do prawomocnego rozstrzygnięcia sporu. Wydanie przez sąd odwoławczy wyroku zmieniającego i uwzględnienie żądania głównego prowadziłyby do sytuacji, że co do tego samego stosunku prawnego obowiązałyby dwa (mogące pozostawać w sprzeczności)

<sup>3</sup> Por. na przykład: wyrok SN z 5 czerwca 2007 r., I CSK 86/07, LEX nr 453747, uchwała SN z 18 października 2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62, wyrok SN z 28 sierpnia 2019 r., IV CSK 255/18, LEX nr 2729030, wyrok SN z 25 lutego 2021 r., V CSKP 16/21, LEX nr 3149362.

<sup>4</sup> Por. np. postanowienie SN z 20 kwietnia 1966 r., I CZ 29/66, OSPiKA 1967, nr 2, postanowienie SN z 20 maja 1987 r., I CZ 55/87, OSNC 1988, nr 11, poz. 160.

<sup>5</sup> Uchwała SN z 9 listopada 2021 r., III CZP 70/20, LEX nr 3253195.

prawomocne rozstrzygnięcia. Ta przyczyna miałaby skutkować niedopuszczalnością apelacji.

Drugi pogląd odwołuje się do przesłanki interesu prawnego w zaskarżeniu i uwzględnia to, że samo orzeczenie o żądaniu ewentualnym nie daje ochrony prawnej, która była celem powództwa. Tytułem przykładu podano sytuację, gdy jako główne powód formułuje roszczenie windykacyjne, a jako ewentualne żądanie zapłaty wartości windykowanej rzeczy. Powód ma wówczas interes prawny w kwestionowaniu poprawności rozstrzygnięcia o żądaniu głównym, gdyż zasądzone świadczenie pieniężne nie urzeczywistnia pełnej ochrony własności. Problem konkurencji rozstrzygnięć proponuje się wyeliminować przez przyjęcie, że powód, kwestionując orzeczenie oddalające żądanie główne, obejmuje (co najmniej w sposób dorozumiany) zaskarżeniem także rozstrzygnięcie żądania ewentualnego. Przeciwno ostatniemu stwierdzeniu stawia się jednak argument o braku *gravamen* po stronie powoda<sup>6</sup>.

Udzielając odpowiedzi, SN uznał apelację powoda za dopuszczalną w opisanej sytuacji procesowej. Osią uzasadnienia uchwały uczyniono argument dotyczący „wewnątrzprocesowej zależności” między rozstrzygnięciami o obu żądaniach. Przyjęto, że wyrok uwzględniający żądanie ewentualne nie może zyskać waloru prawomocności przed uprawomocnieniem się orzeczenia oddalającego pretensję zasadniczą. Nie rozwinięto jednak argumentacji dotyczącej charakteru prawnego (źródła i mechanizmu) tej zależności. Analiza tej materii wydaje się istotna wobec tego, że stanowisko negujące dopuszczalność apelacji w rozpatrywanej sytuacji także nawiązuje do charakteru związku między rozstrzygnięciami o obu żądaniach w jednym wyroku<sup>7</sup>.

Punktem wyjścia dla oceny zaprezentowanej w uchwale argumentacji uczynić trzeba określenie zasadniczych elementów tworzących specyfikę omawianej konstrukcji.

W nauce i orzecznictwie obecnie panuje konsensus przyjmujący, że powództwo z żądaniem ewentualnym kwalifikować należy jako szczególnego rodzaju przedmiotową kumulację roszczeń procesowych (art. 191 k.p.c.)<sup>8</sup>. Roszczenie procesowe jest zaś najczęściej definiowane jako twierdzenie o istnieniu prawa (uprawnienia) o oznaczonej treści indywidualizowane przez żądanie i jego podstawę faktyczną przywoływaną

<sup>6</sup> Por. B. Broniewicz-Pasieka, Zakres zaskarżenia wyroku wydanego na skutek wniesienia pozwu zawierającego żądanie główne i ewentualne – glosa – I ACa 1273/18, MoP, 2021, nr 14, ss. 768–771.

<sup>7</sup> Por. B. Broniewicz-Pasieka, *ibidem*.

<sup>8</sup> Por. np. A Tyrluk, *op. cit.*, s. 8 i cytowane tam piśmiennictwo, J. Misztal-Konecka, Niektóre wymogi formalne i fiskalne pozwu i apelacji w sprawie cywilnej z żądaniem ewentualnym, MoP, 2020, nr 11, s. 574; uchwała SN z 18 października 2013, III CZP 58/13.

w pozwie<sup>9</sup>. W świetle tej definicji każde z żądań (główne i ewentualne) traktowane być powinno jako odrębne roszczenie – niezależnie od tego, czy żądania te oparte są na tej samej, czy też na różnych podstawach faktycznych<sup>10</sup>.

Uznaje się, że w przypadku przedmiotowej kumulacji roszczeń powód ma obowiązek kategorycznego określenia w pozwie relacji między nimi. Zatem określić należy, czy roszczenia te dochodzone są łącznie, czy też jako główne i ewentualne, względnie pozostają w innym związku (np. stanowią żądania alternatywne)<sup>11</sup>. Obowiązek ten pozostaje aktualny zarówno wtedy, gdy każde z żądań jest różne rodzajowo, jak i wtedy, gdy żądania tożsame co do przedmiotu i ilości oparte są na różnych podstawach faktycznych (np. jako główne zgłasza powód żądanie spełnienia umówionego świadczenia pieniężnego, a jako ewentualne, na wypadek stwierdzenia przez sąd nieważności umowy, żądanie zasądzenia takiej samej kwoty na podstawie przepisów o nienależnym świadczeniu)<sup>12</sup>.

Ustawodawca nie precyzuje szczególnych (nieprzewidzianych w art. 191 k.p.c.) przesłanek kumulacji roszczeń objętych wnioskiem o ich rozpoznanie w porządku ewentualnym. Brak regulacji jest interpretowany w nauce i orzecznictwie jako pozostawienie powodowi swobody, jeśli chodzi o liczbę i dobór roszczeń procesowych łączonych w jednym pozwie wnioskiem o ich ewentualne rozpoznanie<sup>13</sup>. Za dopuszczalne uznaje się łączenie różnorodnych roszczeń wywodzonych z różnych (nawet wykluczających się) podstaw faktycznych<sup>14</sup>. Przykładem może być spotykane często w praktyce kumulowanie żądań uchylenia, ustalenia nieistnienia czy też stwierdzenia nieważności uchwały organu spółki kapitałowej.

Zarazem w świetle wykładni prezentowanej we współczesnych wypowiedziach SN wyłączona jest możliwość kontroli przez sąd wniosku o ewentualne rozpoznanie żądań. Według dominującego zapatrywania judykatury powód może powiązać więc w pozwie wnioskiem o rozpoznanie ewentualne różne (także wykluczające się jeśli chodzi o podstawę faktycz-

<sup>9</sup> Por. np. M. Waliński, *Polskie prawo procesowe cywilne. Funkcja i struktura procesu*, Warszawa 1947, ss. 371–374.

<sup>10</sup> Por. uchwała SN z 18 października 2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62.

<sup>11</sup> Por. np. uzasadnienie wyroku SN z 25 lutego 2021 r., V CSKP 16/21, LEX nr 3149362.

<sup>12</sup> Por. np. cytowany wyżej wyrok SN z 28 sierpnia 2019 r., IV CSK 255/18.

<sup>13</sup> Por. np. M. Fruchs, *O dopuszczalności ewentualnego żądania pozwu*, PPC, 1935, nr 5–6, ss. 149–154.

<sup>14</sup> Por. np. uzasadnienie cytowanej wyżej uchwały SN z 18 października 2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62 (por. jednak odmiennie: wyrok SA w Łodzi z 17 lutego 2016 r., I ACa 1195/15, LEX nr 2006010). Na tle KPC1930 pogląd ograniczający dopuszczalność kumulacji roszczeń sformułowano w orzeczeniach SN z 1 marca 1937 nr C.II.1673/36 („Przegląd Sądowy”, 1937, poz. 452, z 29 października 1931, RW 1574/31, „Głos Prawa”, 1932, nr 7, s. 346).

na lub treść żądania) roszczenia procesowe, a zarazem swobodnie (według swojego uznania) określić kolejność rozstrzygnięcia<sup>15</sup>.

Nie jest więc wymagane od powoda uporządkowanie roszczeń według zakresu skutków prawnych ich uwzględnienia czy też znaczenia dla ochrony jego sfery prawnej. Innymi słowy: w praktyce nie dostrzega się obecnie przeszkód prawnych, by roszczenie, którego uwzględnienie powoduje skutki dalej idące (np. żądanie ustalenia nieważności umowy), było stawiane jako ewentualne w stosunku do żądania głównego (np. roszczenia o spełnienie świadczenia z tej samej umowy).

W świetle przytoczonych wyżej poglądów judykatury powód zatem w istocie samodzielnie (w sposób dyskrejonalny i wiążący sąd) ocenia swój interes w połączeniu roszczeń, wniosek o ich rozpoznanie w porządku ewentualnym oraz znaczenie poszczególnych roszczeń dla jego sfery prawnej. Określenie kolejności żądań stanowi immanentny element konstrukcyjny czynności procesowej, jaką jest powództwo z żądaniem ewentualnym.

Uzasadnienie prawnego stanowiska o dopuszczalności wniosku ewentualnego wywodzić należy z zasady dyspozytywności. Zasada ta zakłada bowiem kompetencję stron w określaniu granic kognicji sądu w postępowaniu cywilnym (w tym między innymi decydowania o zakresie rozstrzygnięcia czy też dochodzonej ochrony jurysdykcyjnej)<sup>16</sup>. Wniosek ustalający kolejność rozpoznania (zarazem zależność żądania rozstrzygnięcia o roszczeniu ewentualnym od treści orzeczenia co do roszczenia wiodącego) należy więc kwalifikować jako czynność dyspozytywną strony (ściślej: element czynności, jaką jest powództwo). Konstrukcja ta opiera się na założeniu, że uwzględnienie żądania głównego wyczerpie będącą celem powództwa (złożonego z kilku roszczeń) potrzebę uzyskania ochrony prawnej. Żądanie ewentualne pozostanie więc w procesie aktualne jedynie wówczas, gdy sąd oddali żądanie główne. Stąd też przyjmuje się, że użycie opisanej konstrukcji skutkuje niemożnością orzeczenia o żądaniu ewentualnym przed oddaleniem żądania głównego<sup>17</sup>. Innymi słowy: od sposobu rozstrzygnięcia o żądaniu głównym powód uzależnia to, czy poddane pod osąd zostanie zgłoszone w pozwie żądanie rozstrzygnięcia o roszczeniu procesowym zgłoszonym jako ewentualne.

Stąd też konstrukcja ta niekiedy uważana jest za *warunkowe* zgłoszenie żądania (roszczenia procesowego)<sup>18</sup>. W tym ujęciu powód zgłasza ewen-

<sup>15</sup> Por. np. uchwała SN z 18 października 2013 r., III CZP 58/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 62.

<sup>16</sup> Por. np. wyrok SN z 25 lutego 2018 r., I CSK 468/17, LEX nr 2557158; K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004, s. 85.

<sup>17</sup> Por. np. A. Tyrlik, *op. cit.*, s. 8, M. Allerhand, *Na marginesie orzeczeń Sądu Najwyższego. Żądanie ewentualne*, PPC, 1938, nr 7–8, s. 233.

<sup>18</sup> Por. rozważania krytykujące takie założenie, przedstawione przez M. Allerhanda, *Na marginesie...*, s. 232.

tualne roszczenie procesowe dopiero *na wypadek* oddalenia roszczenia zasadniczego. Obrazowo skutki zgłoszenia żądania według tej koncepcji porównać można do *warunkowego* (uzależnionego od treści orzeczenia sądu co do żądania głównego) rozszerzenia powództwa.

Moim zdaniem wnioszek (a ściślej rzecz ujmując – dyspozycja)<sup>19</sup> powoda dotyczący rozpoznania żądań w określonym w pozwie porządku (sekwencji) odnosi się wyłącznie do etapu rozstrzygnięcia (a nie badania żądania). Wnosząc pozew z żądaniem ewentualnym, powód zmierza bowiem do wywołania już w momencie jego zgłoszenia wszystkich skutków prawnych związanych z wniesieniem powództwa, także co do roszczenia objętego tym żądaniem (zarówno w sferze prawa materialnego – np. przerwania biegu przedawnienia – jak i w sferze procesowej). Zatem roszczenie objęte żądaniem ewentualnym zostaje w pozwie zgłoszone *bezwarunkowo*. Po doręczeniu pozwu następuje stan zawisłości także co do żądania ewentualnego, a pozwany jest obowiązany wdać się w spór. Sąd nie jest też ograniczany w kompetencji badania faktów składających się na podstawę żądania ewentualnego. Potwierdza to praktyka, która nie neguje możliwości orzekania o obu żądaniach w jednym wyroku.

Jeśli natomiast chodzi o etap rozstrzygnięcia, to kolejność wytyczona dyspozycją pozwu powinna być przestrzegana *bezwzględnie*. Przyjmuje się w nauce, że orzeczenie o roszczeniu objętym żądaniem ewentualnym przed oddaleniem żądania głównego kwalifikować należy jako orzeczenie ponad żądanie (czy też szczególną postać tej wady, jaką jest orzeczenie bez żądania)<sup>20</sup>.

Innymi słowy powód, nie będąc pewnym zasadności roszczenia uznanego za wiodące, wraz z tym roszczeniem asekuracyjnie kumuluje kolejne, komunikując jednak już w pozwie, że orzeczenie o nim stanie się z perspektywy interesu powoda bezprzedmiotowe (nie będzie podtrzymywane), jeśli uzyska wyrok uwzględniający żądanie główne.

W tym kontekście więc stanowiąca element żądania pozwu dyspozycja „ewentualna” wywoła w procesie skutki wiążące sąd dopiero na etapie rozstrzygnięcia, kreując dodatkową przesłankę (w zakresie orzeczenia co do roszczenia wtórnego). Można poszukiwać więc porównań do ograniczenia powództwa po uzyskaniu korzystnego wyroku co do pierwszego ze zgłoszonych żądań.

<sup>19</sup> Co do konieczności i kryteriów wyróżnienia dyspozycji wśród czynności procesowych stron – por. np. M. Waligórski, *Polskie prawo procesowe cywilne...*, op. cit., ss. 555 i 556.

<sup>20</sup> Por. K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] J. Gudowski i K. Weitz (red.) *Aurea praxis. Aurea theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, tom 1, Warszawa 2011, ss. 702 i 703 oraz cytowane tam piśmiennictwo.

Jednak skutki procesowoprawne żądania ewentualnego nie mogą być upraszczane do rezygnacji z żądania wtórnego w przypadku uwzględnienia żądania głównego. Jego wynikiem jest statuowanie wolą powoda konstrukcji pozwu uzależniającej istnienie wniosku o wydanie rozstrzygnięcia co do tego roszczenia. W ten sposób determinuje dopuszczalność wyrokowania co do żądania ewentualnego.

Wprowadzenie do powództwa tej dodatkowej przesłanki powoduje więc, że dopiero w wyniku jej zaistnienia orzeczenie o roszczeniu zgłoszonym ewentualnie pozostanie zgodne z wolą powoda. Z kolei brak tej przesłanki (zaistnienie jej przeciwieństwa w postaci wyroku uwzględniającego powództwo) skutkować będzie tym, że wyrokowanie o żądaniu zgłaszanym ewentualnie stanie się niedopuszczalne jako sprzeczne z treścią powództwa (wolą powoda) z uwagi na brak wniosku o rozpoznanie tego roszczenia.

„Wniosek ewentualny” (dyspozycja w podanym wyżej znaczeniu) kwalifikowany być zatem powinien jako swoiste „wariantowe ukształtowanie” powództwa, zakładające uzależnienie jego precyzacji od treści rozstrzygnięcia o żądaniu głównym. Rozstrzygnięcie to (jego treść) ma więc charakter zdarzenia precyzującego treść żądania pozwu w omawianym zakresie.

Ten specyficzny element żądania pozwu stanowi szczególnie procesowe oświadczenie woli współkształtujące powództwo. Zarazem jest *signum specificum* tej konstrukcji. Czynność ta determinuje konieczność stosowania szczególnych reguł, jeśli chodzi o sekwencję rozstrzygania o kumulowanych żądaniach. Jej konsekwencją prawną jest więc uzależnienie dopuszczalności rozstrzygnięcia o żądaniu ewentualnym od negatywnego rozstrzygnięcia roszczenia zgłoszonego jako zasadnicze<sup>21</sup>.

W ten sposób wola powoda tworzy więc (kształtuje) eksponowaną w uzasadnieniu komentowanej uchwały zależność procesową między rozstrzygnięciami o żądaniu głównym i ewentualnym. Zarazem jednak każde z tych roszczeń zachowuje swoją odrębność, stanowiąc samoistny przedmiot rozstrzygnięcia.

Odnosząc te uwagi do kwestii prawnej objętej rozpoznaniem przez Sąd Najwyższy w uchwale z 9 listopada 2021 r., zgodzić należy się z tym, że uwzględnienie żądania ewentualnego przy równoczesnym oddaleniu żądania głównego nie wyłącza interesu prawnego powoda w zaskarżeniu wyroku.

<sup>21</sup> Ze względu na zakres uchwały poza rozważaniami pozostaje dostrzegana w piśmiennictwie możliwość uzależnienia żądania orzeczenia o roszczeniu ewentualnym od pozytywnego rozstrzygnięcia o żądaniu głównym – por. np. K. Weitz, *Związanie...*, op. cit., s. 703 i cytowane tam piśmiennictwo.

W judykaturze wyjaśniono, że interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności każdego środka zaskarżenia. Odróżniając pojęcia interesu prawnego i stanu pokrzywdzenia orzeczeniem (*gravamen*), przyjmuje się, że stan pokrzywdzenia determinuje istnienie interesu prawnego<sup>22</sup>. Wyjaśnia się, że stan ten badać należy przez zobiektywizowane porównanie treści sentencji z żądaniami skarżącego (zestawienie żądań i wniosków skarżącego z treścią wyroku). Chodzi o ustalenie, czy strona uzyskała ochronę prawną w zakresie objętym jej żądaniami (a więc w kształcie odpowiadającym jej zamierzeniom wyrażanym przez czynności i wnioski procesowe). Przyjmuje się, że dla stwierdzenia *gravamen* ocenie podlegają wyłącznie te elementy, które objęte są prawomocnością materialną<sup>23</sup>.

W tym kontekście oddalenie żądania głównego niewątpliwie uzasadnia istnienie *gravaminis*. Oceny tej nie może zmienić uwzględnienie żądania ewentualnego. Oba żądania bowiem, jakkolwiek połączone wnioskiem ewentualnym, zachowują swoją odrębność prawną. Interes prawny nie może być więc wyłączony jedynie przez uwzględnienie innego z kumulowanych roszczeń (które może opierać się na odmiennej podstawie faktycznej i pozostawać w związku z roszczeniem oddalonym jedynie wskutek czynności dyspozytywnej strony procesu).

Zasadniczym zagadnieniem w świetle stanu faktycznego, na tle którego sformułowano pytanie prawne, jest jednak nie tyle kwestia dopuszczalności apelacji, co określenie skutków prawnych jej wniesienia i rozpoznania (uwzględnienia). Podstawą do sformułowania wątpliwości jest założenie, że niezaskarżone przez pozwanego rozstrzygnięcie uwzględniające żądanie ewentualne staje się prawomocne, zaś powód nie posiada *gravamen* w kwestionowaniu tego orzeczenia. W tym świetle powstaje więc wątpliwość co do sposobu pogodzenia skutków prawnych pozytywnego rozstrzygnięcia o obu żądaniach. Wątpliwość ta wymaga rozstrzygnięcia, zwłaszcza jeśli zważy się, że przy przyjęciu skutku prawomocności obu rozstrzygnięć wynik procesu pozostawałby w oczywistej sprzeczności z wolą powoda (treścią powództwa) i powinien być uznany za orzeczenie ponad granice żądania.

Z istnienia procesowej zależności między rozstrzygnięciami o żądaniu głównym i ewentualnym SN wywiódł wniosek co do tego, że przed rozstrzygnięciem o żądaniu ewentualnym zakładane jest uzyskanie prawomocnego wyroku oddalającego powództwo główne. Zarazem jednak

<sup>22</sup> Por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z 15 maja 2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108.

<sup>23</sup> Por. np. cytowana wyżej uchwała III CZP 88/13; postanowienie SN z 23 kwietnia 2021 r., II CSK 9/21, LEX nr 3182005; postanowienie SN z 27 kwietnia 2017 r., II CZ 12/17, LEX nr 2312471.



(z przyczyn pragmatycznych) dopuszcza się orzeczenie przez sąd pierwszej instancji o obu żądaniach w jednym wyroku<sup>24</sup>. Dochodzi wówczas do orzeczenia o żądaniu ewentualnym przed uprawomocnieniem się orzeczenia oddalającego roszczenie główne. W takiej sytuacji zajdzie niewątpliwie (integralny) związek (zależność prawna) między obydwoma rozstrzygnięciami także na etapie postępowania odwoławczego. Zmiana lub uchylenie orzeczenia oddalającego żądanie główne skutkować będzie bowiem odpadnięciem przesłanki warunkującej dopuszczalność orzekania o żądaniu wtórnym.

Odwołując się do tej właśnie zależności, Sąd Najwyższy formułuje w uzasadnieniu komentowanej uchwały tezę o automatycznej utracie mocy rozstrzygnięcia uwzględniającego żądanie ewentualne. Skutek ten nastąpić miałyby *ex lege*. Dla celów pewności obrotu Sąd Najwyższy uznał za wskazane zamieszczenie w rozstrzygnięciu deklaratywnego stwierdzenia o utracie mocy wyroku sądu pierwszej instancji w tej części. W świetle wyводу zawartego w uzasadnieniu uchwały wzmianka ta ma jednak charakter fakultatywny (brak opisanego zastrzeżenia pozostawałaby bez znaczenia dla przyjętego przez SN skutku utraty mocy wyroku sądu I instancji).

Przyjęcie tej konstrukcji może w praktyce powodować szereg wątpliwości interpretacyjnych i problemów dotyczących zakresu obowiązywania orzeczenia sądu I instancji *ad casum*. Pomijając kwestię wskazania właściwej podstawy prawnej dla uzasadnienia skutku utraty mocy prawomocnego orzeczenia *ex lege*, postawić można np. pytanie dotyczące sytuacji, w której wyrok sądu odwoławczego wprawdzie zmieni zaskarżone rozstrzygnięcie, lecz uwzględni żądanie główne jedynie częściowo, w pozostałym zakresie oddalając apelację. W zależności od charakteru i treści żądań głównego i ewentualnego (oraz sposobu budowy samej dyspozycji powoda wiążącej oba te żądania) powstać może problem co do tego, czy rozstrzygnięcie ewentualne utraci moc w całości, czy tylko w części odpowiadającej zakresowi, w jakim uwzględniono żądanie główne. Jako przykład można podać sytuację, w której powód kumuluje w ramach żądania głównego i ewentualnego kilka roszczeń procesowych i domaga się w ramach żądania głównego wydania kilku rzeczy (powiązanych prawnie lub gospodarczo), natomiast jako ewentualne zgłasza żądanie zasądzenia kwoty stanowiącej sumę wartości tych rzeczy. Szczegółowa analiza możliwych sposobów powiązania roszczeń żądaniem ich rozpoznania w „porządku ewentualnym” przekracza ramy niniejszego opracowania, jednak biorąc pod uwagę przedstawione wyżej

<sup>24</sup> Poza wywodami zawartymi w komentowanej uchwale por. też np. M. Allerhand, *Na marginesie...*, op. cit., s. 233.

wypowiedzi orzecznictwa (w zasadzie wyłączające możliwość sądowej kontroli sposobu sformułowania „dyspozycji ewentualnej” przez powoda), nie można wykluczyć takiego ukształtowania powództwa. W takim przypadku, gdy sąd I instancji oddał powództwo główne i uwzględnił w całości żądanie ewentualne, zaś sąd odwoławczy zmienia zaskarżony wyrok w zakresie żądania głównego jedynie częściowo – nakazując wydanie jednej z kilku objętych tych żądaniem rzeczy i oddalając apelację w pozostałym zakresie – powstanie w praktyce wątpliwość, czy orzeczenie o żądaniu ewentualnym utracić miałyby *ex lege* moc w całości, czy też jedynie w części odpowiadającej wartości rzeczy, co do której w wyniku postępowania apelacyjnego uwzględnione zostało żądanie zasadnicze.

Przeciwko przyjętemu w uchwale skutkowi przemawia też argument wynikający z prezentowanej wyżej oceny sytuacji, gdy sąd orzeka o żądaniu ewentualnym, nie rozstrzygnąwszy wcześniej o żądaniu głównym. Przyjmuje się, że orzeczenie takie będzie naruszało normę art. 321 k.p.c. W judykaturze wyjaśniono, że orzeczenie o żądaniu niezgłoszonym, jakkolwiek wadliwe, to jednak istnieje i nie jest dotknięte nieważnością. Wyjaśnia się, że jeżeli w takiej sytuacji wyrok zostanie zaskarżony, uzasadnione staje się jego uchylenie w części naruszającej art. 321 k.p.c. i umorzenie postępowania w tym zakresie<sup>25</sup>. Wyjaśnia się też, że konieczne jest zastosowanie art. 355 § 1 k.p.c., jeżeli przyczyna umorzenia wystąpiła po wszczęciu procesu (ma następczy charakter)<sup>26</sup>.

W tym kontekście przyjmując zatem trzeba, że sama wewnątrzprocesowa zależność między rozstrzygnięciami nie wyjaśnia dostatecznie wyprobowanego przez SN skutku dla utraty obowiązywania niezaskarżonego orzeczenia o żądaniu ewentualnym. Orzeczenie pozytywne o obu żądaniach pozwu będzie bowiem kwalifikowane jako wyjście ponad żądanie – z opisanymi jego następstwami.

Praktycznym problemem na tle konstrukcji przyjętej w uzasadnieniu głosowanej uchwały jest też kwestia sposobu (etapu postępowania, kompetencji poszczególnych jego organów), w jaki miałyby nastąpić przesądzenie o utracie mocy wyroku sądu I instancji przy braku wzmianki w wyroku sądu II instancji. Postawić należy pytanie o podstawy kompetencji sądu w postępowaniu klauzulowym co do oceny utraty mocy orzeczenia. W przypadku zaś, gdyby sąd nadał klauzulę orzeczeniu uwzględniającemu żądanie ewentualne, powstałby problem, czy pozwany mógłby zwalczać tytuł wykonawczy na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.

<sup>25</sup> Por. np. J. Gudowski, komentarz do art. 321 i cytowane tam piśmiennictwo [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom 2. Postępowanie rozpoznawcze, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.

<sup>26</sup> Por. np. wyrok SN z 26 marca 2013 r., II PK 216/12, OSNP 2014, nr 1, poz. 5.

Wydaje się, że rozwiązania – niewątpliwie ważkich – trudności praktycznych związanych z rozważaną sytuacją procesową poszukiwać należy poprzez odwołanie się do reguł wypracowanych na tle rozpatrywania środków odwoławczych od orzeczeń (wyroków i postanowień w postępowaniu nieprocesowym) zawierających tzw. rozstrzygnięcia integralne (mające charakter niepodzielny – wzajemnie się warunkujące lub zależne). Warto zwrócić uwagę na wypowiedzi judykatury dotyczące problemu ustalenia granic apelacji w przypadku wyroków obejmujących tego rodzaju rozstrzygnięcia.

W koncepcji związku integralnego (warunkującego) między rozstrzygnięciami – przyjmuje się, że sąd nie jest związany granicami wniosków apelacyjnych oraz zakazem *reformationis in peius*, jeśli przedmiot zaskarżenia jest integralnie związany z inną częścią lub całością zaskarżonego orzeczenia<sup>27</sup>. W kolejnych orzeczeniach kładzie się w takich sytuacjach nacisk na konieczność rozróżnienia między zakresem wniosków i zarzutów apelacyjnych a granicami apelacji (art. 378 k.p.c.). Wskazuje się, że zarzuty nie mogą wyznaczać granic apelacji wnoszonych od wyroków zawierających rozstrzygnięcia integralne. Zależność między takimi rozstrzygnięciami powoduje, że granice apelacji wyznaczane są przede wszystkim wskazanym przez skarżącego orzeczeniem sądu pierwszej instancji oraz zakresem jego zaskarżenia<sup>28</sup>. Wywodzi się, że objęcie wnioskami apelacji jedynie takich rozstrzygnięć, od których istnienia zależne są też dalsze (nieobjęte wnioskami), interpretować należy jako zaskarżenie całości wyroku (a ściślej: wszystkich rozstrzygnięć powiązanych integralnie)<sup>29</sup>.

Zasady te (jakkolwiek wypracowane na tle rozstrzygnięć specyficznych z uwagi na przedmiot powództwa) pozostają moim zdaniem aktualne także w odniesieniu do wyroków rozstrzygających o żądaniu głównym i ewentualnym. Wprawdzie w tym przypadku (w przeciwieństwie do stanów faktycznych, na tle których zapadły cytowane orzeczenia) integralna więź między rozstrzygnięciami wynika wyłącznie z woli powoda (jest następstwem objęcia roszczeń opisaną dyspozycją – „wnioskiem ewentualnym”), a sama sekwencja rozstrzygnięcia stanowi konsekwencję akceptacji w judykaturze wzorców ukształtowanych w praktyce (niemających dotąd wyraźnej regulacji ustawowej), to jednak istota związku między poszczególnymi rozstrzygnięciami odpowiada opisanym wyżej zasadom. Dopuszczalność merytorycznego orzeczenia o żądaniu ewentualnym (jak

<sup>27</sup> Por. np. postanowienie SN z 17 września 1999 r., I CKN 379/98, OSNC 2000/3/59.

<sup>28</sup> Por. np. postanowienia SN: z 29 marca 2017 r., I CSK 379/16 LEX nr 2329035, z 5 września 2008 r., I CSK 60/08, LEX nr 465956.

<sup>29</sup> Por. np. uzasadnienie wyroku SN z 26 listopada 1999 r., III CKN 468/98, OSP 2000, nr 7–8, poz. 117 i cytowane tam orzecznictwo; wyrok SN z 25 lutego 2021 r., III CSKP 64/21, LEX nr 3125947.

wyjaśniono wyżej) uzależniona jest bowiem ściśle od sposobu rozstrzygnięcia o żądaniu głównym.

W tym kontekście uznać należy, że zakwestionowanie przez powoda w apelacji orzeczenia o żądaniu głównym spowoduje, że granicami kognicji sądu odwoławczego objęte zostanie także orzeczenie o żądaniu ewentualnym. Skutkiem uwzględnienia apelacji i zmiany zaskarżonego wyroku (uwzględnienia żądania głównego) powinno być zatem uchylenie przez sąd odwoławczy rozstrzygnięcia o żądaniu ewentualnym na podstawie art. 386 § 3 w zw. z art. 355 § 1 k.p.c. Orzekanie o roszczeniu ewentualnym staje się bowiem w tej sytuacji następczo niedopuszczalne. Zaniechanie uchylenia tego rozstrzygnięcia skutkowałoby pozostawieniem w obrocie prawomocnego orzeczenia sądu I instancji, wykraczającego w wyniku procesu ponad żądanie. Zatem stosownie do wykładni prezentowanej przez SN na tle art. 321 k.p.c.<sup>30</sup> sąd odwoławczy, uwzględniając apelację powoda co do wyroku oddalającego żądanie główne, powinien zarazem uchylić wyrok w części orzekającej o żądaniu ewentualnym i (zakresowo) umorzyć postępowanie.

Nie sprzeciwia się tej konstatacji zakaz wynikający z art. 384 k.p.c. Uchylenie rozstrzygnięcia o żądaniu ewentualnym będzie bowiem zgodne z żądaniem powoda (zawartym w pozwie „wnioskiem ewentualnym”). Zaskarżając orzeczenie o żądaniu głównym, powód co najmniej konkludentnie podtrzymuje tę dyspozycję. Zgodnie więc z jego wolą pozostanie uchylenie orzeczenia w części dotyczącej żądania ewentualnego w przypadku uwzględnienia pretensji zasadniczej.

Rozważać można, czy powód może cofnąć wniosek o rozpoznanie tego roszczenia jedynie na wypadek oddalenia żądania zasadniczego. Moim zdaniem takie oświadczenie w istocie należałoby jednak traktować jako rozszerzenie powództwa. Eliminacja „wniosku” ewentualnego powoduje bowiem, że powód dochodzi równoległe (łącznie) zasądzenia dwóch roszczeń kumulowanych na zasadzie art. 191 k.p.c. Zgodnie z art. 383 k.p.c. taką zmianę należałoby zatem uznać za niedopuszczalną na etapie postępowania apelacyjnego.

Rozważać trzeba, czy z uwagi na dotychczas ukształtowaną praktykę orzeczniczą poprawne jurydycznie byłoby wydanie przez sąd odwoławczy w opisanej sytuacji orzeczenia umarzającego postępowanie w części. W judykaturze wykształciła się bowiem (w zasadzie niekwestionowana w nauce) praktyka, że w przypadku uwzględnienia powództwa głównego sąd nie orzeka – także formalnie – o żądaniu ewentualnym (zakończeniu postępowania dotyczącego tej części powództwa).

<sup>30</sup> Wyrok SN z 26 marca 2013 r., II PK 216/12, OSNP 2014, nr 1, poz. 5.

Wydaje się, że w obowiązującym stanie prawnym (wobec treści art. 355 k.p.c.) brak jest dostatecznej podstawy do uznania poprawności takiej konstrukcji. Szczegółowa analiza tego zagadnienia przekracza ramy niniejszej glosy. Zwrócić jednak trzeba uwagę na to, że obecna praktyka ukształtowana jest przez tradycję wypracowaną na tle stosowania KPC1930 (a także wcześniejszego stanu prawnego<sup>31</sup>). Ówczesne orzecznictwo wprowadzało zaś istotne ograniczenia co do dopuszczalności zgłaszania żądań ewentualnych<sup>32</sup>. Stąd też przyjmowano, że wyrok uwzględniający pozew w zakresie żądania wiodącego kończy postępowanie co do całości powództwa (za zbędne uznawano umarzenie postępowania). W nauce natomiast wyrażano już wówczas stanowisko o istnieniu obowiązku umorzenia postępowania w zakresie żądania ewentualnego po uwzględnieniu żądania głównego<sup>33</sup>.

Jak wyjaśniono wcześniej, współcześnie przyjmuje się, że powództwo z żądaniem ewentualnym stanowi rodzaj kumulacji roszczeń. Zatem – mimo opisanej zależności między rozstrzygnięciami o żądaniu głównym i ewentualnym – wniesienie pozwu wywołuje co do obu roszczeń skutki procesowe. Jeśli tak, to zakończenie postępowania wymaga adekwatnego do jego wyniku (i sposobu ukształtowania powództwa) orzeczenia co do wszystkich zgłoszonych żądań. Trudno jest zatem znaleźć jurydyczne uzasadnienie dla odmowy zastosowania w opisywanej sytuacji art. 355 k.p.c. Orzeczenie formalne ma w takim wypadku funkcję porządkującą oraz umożliwia stronom zainicjowanie kontroli poprawności rozstrzygnięcia co do żądania ewentualnego.

Warto uwypuklić tę kwestię także w kontekście zawartego w uzasadnieniu komentowanej uchwały stanowiska co do celowości orzekania o oddaleniu żądania głównego wyrokiem częściowym. W przypadku gdy sąd odwoławczy zmieni wyrok częściowy i uwzględni żądanie główne, prawnoprocesową (wywiedzioną z treści art. 355 k.p.c.) konsekwencją takiego rozstrzygnięcia powinno być więc umorzenie postępowania przez sąd I instancji co do roszczenia ewentualnego. W nauce dopuszczono zawieszenie (po wydaniu wyroku oddalającego żądanie główne) postępowania co do żądania ewentualnego ze względu na prejudycjalny charakter rozstrzygnięcia<sup>34</sup>. Po zmianie wyroku częściowego w wyniku rozpoznania apelacji konieczne stałoby i w tym przypadku umorzenie postępowania.

<sup>31</sup> Por. M. Allerhand, Komentarz do orzeczenia SN z 24 stycznia 1922, *Rw.1755/21*, *OSP* nr 6/1922, ss. 380 i 381; M. Fruchs, *O dopuszczalność ewentualnego żądania pozwu w przyszłej polskiej procedurze cywilnej*, „*Głos Prawa*”, 1927, nr 10–11, ss. 391–394.

<sup>32</sup> Orzeczenia SN: z 29 października 1931 r., *RW 1574/31*, „*Głos Prawa*”, 1932, nr 7, s. 346; z 1 marca 1937, nr C.II.1673/36, „*Przegląd Sądowy*”, 1937, poz. 452.

<sup>33</sup> Por. M. Allerhand, *Na marginesie...*, op. cit., s. 234.

<sup>34</sup> M. Allerhand, *Na marginesie...*, op. cit., s. 233.

Z przedstawionych uwag wynika, że komentowaną uchwałę należy niewątpliwie zaakceptować, jeśli chodzi o rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego i przesądzenie o dopuszczalności apelacji w opisanej sytuacji procesowej. Jednak znaczenie tej wypowiedzi orzeczniczej nie ogranicza się wyłącznie do odpowiedzi na pytanie prawne. Ważkie dla kształtowania praktyki są też motywy zawarte w uzasadnieniu, dotyczące zwłaszcza szczególnego skutku wyroku sądu odwoławczego. W tej płaszczyźnie wyrażony przez Sąd Najwyższy pogląd budzi wątpliwości jurydyczne i może powodować istotne problemy praktyczne. Wobec opisanego sposobu kształtowania konstrukcji powództwa z żądaniem ewentualnym przez praktykę oraz wzrastającego znaczenia tej instytucji w obrocie prawnym kwestia skutków wyroku sądu odwoławczego (a zwłaszcza zakresu i treści rozstrzygnięcia w przypadku uwzględnienia apelacji powoda) powinna być zatem przedmiotem pogłębionego dyskursu w nauce i judykaturze.

### **Abstrakt**

Opracowanie prezentuje teoretyczne i praktyczne aspekty wykładni prawa zawartej w uchwale Sądu Najwyższego z 9 listopada 2021 r., sygn. akt III CZP 70/20. Orzeczenie to rozstrzyga zagadnienie prawne odnoszące się do związku między zawartymi w jednym wyroku rozstrzygnięciami dotyczącymi roszczenia głównego i zgłaszanego jako ewentualne. Autor przedstawia charakterystykę prawną związku pomiędzy żądaniem głównym i ewentualnym. Następnie analizuje istotę związku między zawartymi w jednym wyroku rozstrzygnięciami o tych żądaniach. Po zobrazowaniu znaczenia i praktycznych skutków uchwały z 9 listopada 2021 r. zaprezentowana została koncepcja zakładająca, że zawarte w jednym wyroku rozstrzygnięcia pozostają w związku integralnym – oraz analiza skutków tej koncepcji, gdy chodzi o granice apelacji i sposób rozstrzygnięcia sprawy przez sąd odwoławczy.

**Słowa kluczowe:** powództwo z żądaniem ewentualnym, granice apelacji, związek między rozstrzygnięciami, wyrok, apelacja.

---

## **BIBLIOGRAFIA**

---

Allerhand M., Komentarz do orzeczenia SN z 24 stycznia 1922, *Rw.1755/21* (OSP nr 6/1922).

Allerhand M., Na marginesie orzeczeń Sądu Najwyższego. Żądanie ewentualne, „Polski Proces Cywilny”, 1938, nr 7–8.

Broniewicz-Pasieka B., Zakres zaskarżenia wyroku wydanego na skutek wniesienia pozwu zawierającego żądanie główne i ewentualne – glosa – I ACa 1273/18, „Monitor Prawniczy”, 2021, nr 14.

Fruchs M., O dopuszczalność ewentualnego żądania pozwu w przyszłej polskiej procedurze cywilnej, „Głos Prawa”, 1927, nr 10–11.

Fruchs M., O dopuszczalności ewentualnego żądania pozwu, „Polski Proces Cywilny” 1935, nr 5–6.

Gudowski J., Komentarz do art. 321 [w:] Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, tom 2. Postępowanie rozpoznawcze, T. Ereciński (red.), wyd. 5, Warszawa 2016.

Misztal-Konecka J., Niektóre wymogi formalne i fiskalne pozwu i apelacji w sprawie cywilnej z żądaniem ewentualnym, „Monitor Prawniczy”, 2020, nr 11.

Piasecki K., Postępowanie sporne rozpoznawcze, Warszawa 2004.

Tyrluk A, Instytucja żądania ewentualnego, „Monitor Prawniczy”, 1995, nr 1.

Weitz K., Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym [w:] J. Gudowski (red.), K. Weitz (red.), *Aurea praxis. Aurea theoria*. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego, tom 1, Warszawa 2011.

Zadroźniak H., Szczególna kumulacja roszczeń w procesie cywilnym, „Państwo i Prawo”, 2009, z. 1.